

Akciono istraživanje (AI)¹

Akciono istraživanje nije samo relativno nova istraživačka metoda u društvenim naukama, već ona podrazumeva i jednu novu naučnu paradigmu društvenih nauka.

AI je kako termin kaže i akcija, i istraživanje, proces menjanja prakse i konstrukcija saznanja. Osnovne odlike akcionih istraživanja su da se **odvijaju u realnoj socijalnoj situaciji**, da im je **cilj menjanje prakse**, kao i da omogućavaju **participaciju svih učesnika** u svim fazama istraživanja, u saznavanju prakse i uticanju na njenu promenu. Zato se zovu i *interventna istraživanja* ili *angažovana forma istraživanja*. Istovremeno, ove odrednice razlikuju klasično istraživanje od akcionog.

Participacija svih učesnika u istraživanju znači da razlike u ulogama istraživača i ispitanika nisu striktno i svi učesnici se mogu naći istovremeno i u jednoj i u drugoj ulozi. Prvi nivo participacije je angažovanje članova organizacije ili grupe u kojoj se vrši istraživanje da učestvuju u njemu tako što će istraživačima pružiti sve podatke koje oni traže i koji su im potrebni. Posle obrade podataka svi učesnici u istraživanju dobijaju podatke o nalazima tj. o tome šta podaci govore o njihovom ponašanju, radu, učinku itd. Pretpostavlja se da će učesnici diskutujući o značenju i značaju dobijenih nalaza biti motivisani da menjaju sopstveno ponašanje i stavove i da se uključe u proces ovladavanja novim načinima rada i da definišu nove kriterijume efikasnosti. U tom smislu dobijeni nalazi imaju pozitivno akciono dejstvo na učesnike.

Drugi nivo participacije zahteva neposredno angažovanje članova organizacije ili grupe u kojoj se vrši istraživanje u radu na prikupljanju i obradi podataka. Učesnici prethodno prolaze kroz obuku za primenu tehnika i instrumenata koje će se koristiti u istraživanju. Kada se prikupe podaci učesnici ih sređuju i interpretiraju. Evaluacija podataka je u stvari interpretacija dobijenih nalaza. Učesnici učestvuju u odlučivanju o promenama kojke se tiču njihovog ponašanja i u čijoj realizaciji će i sami učestvovati. Predložene promene se najčešće odnose na organizaciju rada, radnu disciplinu, kriterijume efikasnosti, uređivanje međusobnih odnosa itd.

Suštinska odlika proističe iz određenja predmeta istraživanja, a predmet istraživanja je vaspitno-obrazovna praksa. Vaspitanje je shvaćeno kao jedan aspekt konkretnih društvenih odnosa. Predmeti istraživanja nisu izdvojeni vaspitni fenomeni i shvaćeni kao varijable. Ovo istraživanje je različito od tradicionalnog i uobičajenog shvatanja da naučno saznanje predhodi njegovoj praktičnoj primeni, odnosno da je naučno istraživanje delatnost koja je izdvojena pa čak i suprotstavljena praksi. Praksa je deo naučno-istraživačke delatnosti i obrnuto. Radi se, dakle, o drugačijem shvatanju odnosa između akcije i saznanja, teorije i prakse, individualnog i socijalnog.

AI polazi od jedne konstruktivističke i dijalektičke epistemologije i u tom smislu ono predstavlja novu paradigmu društvenih nauka. Ono nastaje u kontekstu promena kao pokušaj rešavanja razvojnih, tj. praktičnih problema. Motiv za pokretanje AI je nezadovoljstvo postojećim stanjem u praksi i željom da se taj problem reši. Na primer, AI se pokreće pitanjem: Kako da povećamo obuhvat romskih devojčica u osnovnu školu? Ili, kako da smanjimo vršnjačko nasilje u nekoj školi ili gradu? Motiv za pokretanje istraživanja je opažen raskorak između namera i praktičnog delanja, zato se može govoriti o pragmatičkom karakteru ovog tipa istraživanja. AI uvek predstavlja pokušaj menjanja i poboljšanja vaspitne prakse, ali istovremeno i način saznavanja same prakse i situacije u kojoj se odvija.

Poreklo primenjivanja akcionih istraživanja u obrazovanju

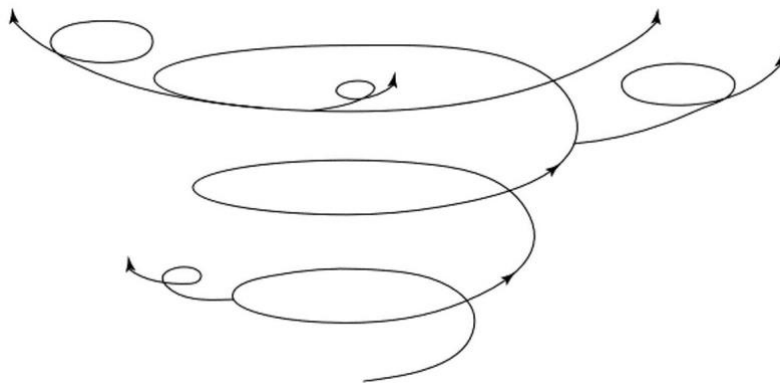
¹ Deo iz Arsenović Pavlović, M, Antić, S. i Jolić, Z. (2017). Pedagoška psihologija. Beograd: FASPER

Preteče ovog pristupa se mogu naći u radovima pedagoških klasika. Jedna od njih je bila i Marija Montessori koja je svoju pedagošku teoriju gradila paralelno sa pedagoškom akcijom, tj. stvaranjem i razvijanjem škola.

Stvarni tvorac AI je **Kurt Levin**, nemački psiholog. Kurt Levin je 1946. godine izučavao društvene probleme kao što je npr. diskriminacija manjinskih grupa. Predložio je AI kao proširenje i dalji korak od terenskog eksperimenta i laboratorija za grupnu dinamiku. U svakom slučaju, cilj ovakvih istraživanja je **socijalna promena**. Zbog toga je za Levina AI **bazično** socijalno istraživanje koje može da da dublje uvide u zakone koji vladaju društvenim životom, ali koji istovremeno vodi ka nezavisnosti, jednakosti i kooperaciji, otklanjanju eksploatacije i uspostavljanju demokratskih odnosa, dakle ka socijalnoj promeni. Ključni momenat u Levinovoj teoriji je **grupno odlučivanje**, tj. uključivanje učesnika u socijalnoj situaciji u sve faze istraživanja, tj. u oblast razvijanja kurikuluma i profesionalnog razvoja učitelja i nastavnika.

Strategija AI se sastoji od ponovljenih ciklusa (faza) **planiranje, izvođenje (akcije), prikupljanje podataka i kritička refleksija**. AI se odvija kao spirala, tj. kao ciklus. Planiranje počinje sa problemom ili situacijom koja se opaža kao problematična, nezadovoljavajuća ili čak krizna. Prvi korak je definisanje određenih ciljeva istraživanja i planiranje neposredne akcije. Zatim sledi faza intervencije ili akcije. Akciju prati opservacija (prikupljanje podataka), koja čini osnovu za sledeću fazu kritičke refleksije (interpretacije podataka), odnosno validacije (vrednovanja) akcije. Evaluacija daje osnovu za korekciju plana, za nove akcije i, dalje, za ponavljanje ciklusa.

Proces ostvarivanja AI prema Jean McNiff

McNiff obogaćuje spiralu AI istraživanja Levina i smatra da je akciono istraživanje sistematičan proces posmatranja, opisivanja, planiranja, delovanja, refleksije, evaluacije, modifikovanja, ali te etape se ne moraju nužno ostvarivati uzastopno već je moguće započeti istraživanje na jednom mestu, a završiti ga negde sasvim neočekivano (kao što je prikazano na gornjem grafiku). (McNiff, 2002, str. 56)

Tri razlike AI od klasičnih pristupa u istraživanju društvenih pojava

Od klasičnog pristupa istraživanju, akciono istraživanje se razlikuje u tri ključna momenta:

1. u korišćenju rezultata
2. u participatorskom (socijalnom) karakteru AI
3. u demokratskom karakteru

KORIŠĆENJE REZULTATA kada se radi klasično naučno istraživanje nalaze (rezultate) predstavljaju podaci dobijeni testovima, skalama, intervjuima itd. Kod AI rezultati dobijeni klasičnim tehnikama ne uzimaju se kao konačni. To znači da su dobijeni nalazi u klasičnom istraživanju poslužili da saznamo nešto više o temi istraživanja i da je to dovoljno i konačno kad se objavi u nekom naučnom radu. U AI dobijeni nalazi služe samo kao sistematski prikupljen materijal za sledeću fazu istraživanja. AI se zalaže i za drugačiju teoriju saznanja jer je u osnovi uverenje da naučna znanja nisu vrednosno neutralna, pa su procesi validacije i evaluacije (vrednovanja i procenjivanja) uključeni od početka u AI. U svojoj radikalnoj emancipatorskoj formi AI teži da postane metod koji konstituiše pedagogiju, pedagošku psihologiju i specijalnu edukaciju kao kritičku nauku o vaspitanju.

PARTICIPATORSKI (SOCIJALNI) KARAKTER istraživanja iz prethodno iznetog sledi druga odlika, a to je socijalni karakter. Učesnici u socijalnoj situaciji koja se istražuje nužno su učesnici u svim fazama samog istraživanja. To znači da istraživači ne ostaju izvan, niti neutralni u odnosu na socijalnu praksu koju istražuju, već su uključeni u posmatranu realnost sudelujući u akciji i intervenišući u proučavanim procesima. U prethodnim i manje radikalnim verzijama AI obično se govori o saradnji između istraživača i praktičara, odnosno o saradnji profesionalnih istraživača i nastavnika ili vaspitača koji rade u praksi. U radikalnoj varijanti, u emancipatorskom AI, profesionalni istraživači se određuju kao spoljašnji saradnici koji mogu da olakšaju istraživanje samim učesnicima. Na primer, ako zaposleni u školi pokreću AI kojim će smanjiti nasilje u školi, mogu da povremeno angažuju stručnjake sa strane koji će im pomoći u pojedinim fazama, ali sve ključne odluke donose sami nastavnici u školi, kao ključni nosioci AI.

DEMOKRATSKI KARAKTER. Demokratski karakter AI se ogleda ne samo u akcijama koje imaju za cilj veću demokratizaciju obrazovnog sistema, unapređivanje vaspitno-obrazovne prakse i povećanje emancipacije svih učesnika u njoj (učitelja, učenika kao i roditelja), već je i samo praktikovanje ovakvog istraživanja primena demokratskog principa.